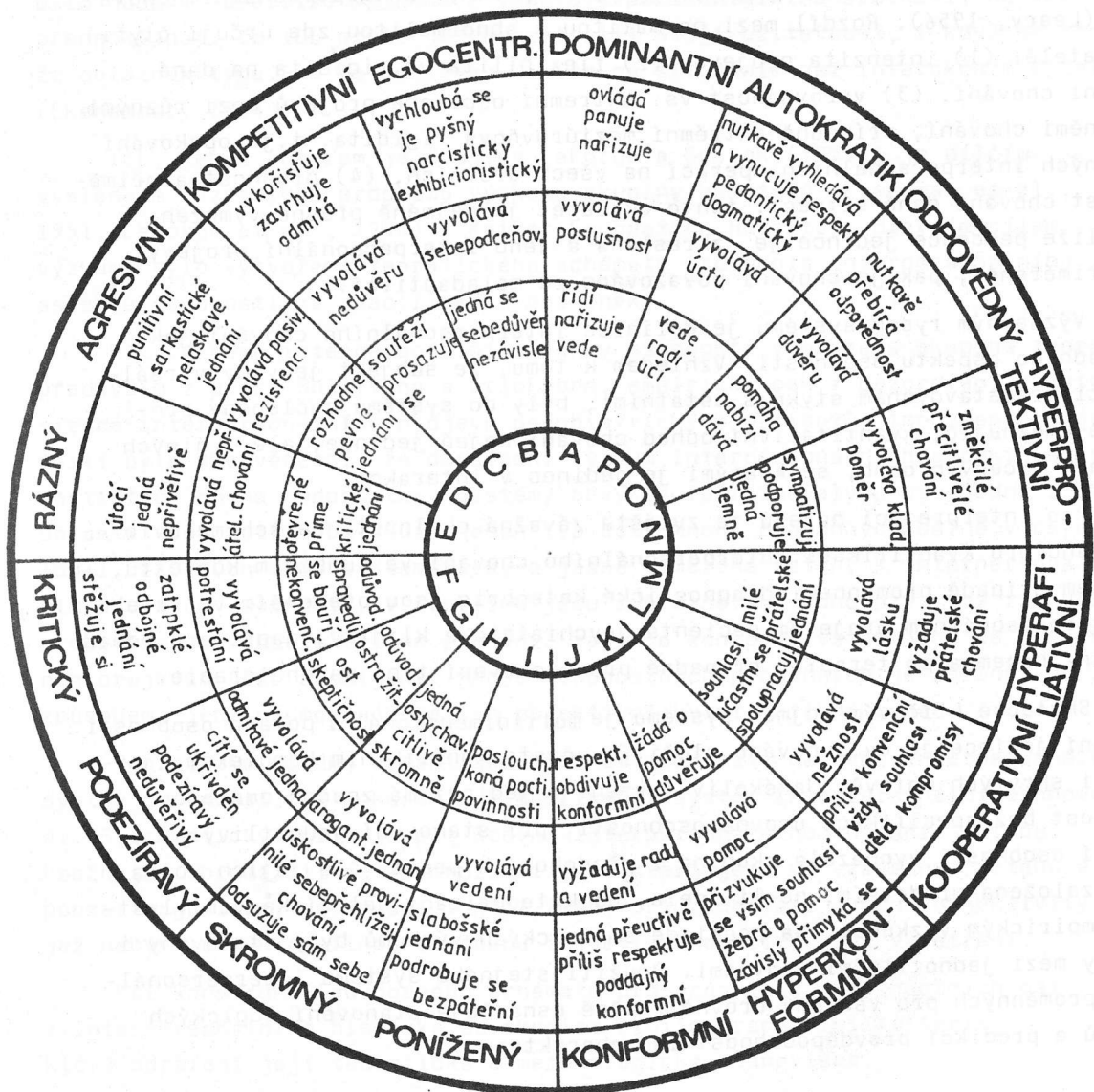

Jednotlivé úrovně osobnosti jsou operacionálně definovány podle typu či zdroje informací o jedincově interpersonálním chování. Nepředpokládá se, že tyto úrovně skutečně existují. I když Leary (1956) o tom přímo nemluví, je z jeho formulací zřejmé, že jde o pět typů empirických dat spíše než o úrovně osobnosti v pravém slova smyslu. Tato data mají především funkční charakter a očekává se, že jejich použití bude pro teorii, výzkum i predikci nejefektivnější.

Obr. 1 Klasifikace interpersonálního chování

C (soupeřivé sebezpozorování)	BC (soběstačné sebezpozorování)
D (nelaskavá striktnost)	
E (bezhlavá kritičnost)	DE (agresivita a hostilita)
F (nedůtklivá pochybovačnost)	
G (tvrdohlavá podezíravost)	FG (nedůvěřivá rezistence)
H (skromná plachost)	
I (poddajná pasivita)	HI (submise)
J (obdivná vděčnost)	
K (úzkostlivá důvěřivost)	JK (slabošská závislost)
L (důvěřivá kooperativnost)	
M (přátelská laskavost)	LM (afiliace)
N (přecitlivělá ohleduplnost)	
O (nesobecká odpovědnost)	NO (protektivnost)

Vzdálenost těžiště od středu kruhu umožňuje posoudit adaptivitu či maladaptivitu interpersonálního chování. Jestliže vektorová suma jedince interpersonálního chování překročí v interpersonálním diagnostickém kruhu (obr. 2) 1 sigma, jsou jeho mechanismy považovány autory za maladaptivní. V případě, že tuto hranici nepřekročí, je možno hovořit o adaptivní formě chování. Tak je autory arbitrárně stanovena hranice statistické normality a abnormality.

V následující části je podán přehled diagnostických kategorií interpersonálního chování a jejich adaptivních a maladaptivních aspektů.

2.1. Diagnostický výklad interpersonálních typů

2.1.1. Autokratická osobnost

Tato kategorie je reprezentována vzorky chování umístěnými v oktantu AP. Patří jedincům, kteří se vyrovnávají s úzkostí tím, že produkují chování sycené mocí, silou a ambicemi. Jejich interpersonální projevy jsou poznamenány kompulsivní dominancí.

Pro adaptivní formu tohoto chování je charakteristické energické kompetentní chování a autorita, daná především schopnostmi jedince. Neadaptivnějším a konstruktivním projevem autokratické orientace jedince je didaktická činnost.

Extrémní forma se projevuje autokratickým, diktátorským a pedantickým chováním. Jedinec se kompulsivně snaží organizovat svůj život i život ostatních a jeho aktivity jsou poznamenány hyperaktivitou a manickými projevy.

Účelem chování tohoto typu je vyhnout se úzkosti, která je v něm vyvolána nejistotou, slabostí a neinformovaností. Obdiv, poslušnost ostatních pomáhá jedinci zachovat si sebeúctu, pocit bezpečnosti.

Zároveň se tím vyhýbá pohrdání, případně nenávisti, kterou může podnítit jeho mocensky zaměřené chování.

Chování typu AP vyvolává u ostatních reakce typu IJ. Tento vztah, jako všechny dyadické vztahy, má značnou variabilitu, neboť je též ovlivňován osobností partnera. Interakce osob typu AP může vyústit v boj o vliv a moc. Obecně platí, že rigidní autokratický jedinec vyhledává konformní obdivovatele.

Podle výzkumů (Leary, 1957) v Kaiser Foundation Hospital (KFH), jež byly prováděny na patologické populaci, má jedinec kategorie AP tendenci úzce se identifikovat se svými rodiči i manželskými partnery a rovněž je pro něho charakteristická mispercepce interpersonálního chování ostatních: obvykle je vnímá jako slabé osobnosti a má tendenci je podceňovat.

Leary (1957) neuvádí psychiatrický ekvivalent pro maladaptivní chování typu AP, navrhuje "kompulsivní osobnost" (?).

2.1.2. Egocentrická osobnost

Interpersonální chování, reprezentované umístěním těžiště do oktantu BC, je charakterizováno především orientací na vlastní osobu. Jedinec svým chováním jasně vyjádřuje sebelásku, spokojenost se sebou, nadřazenost a sebedůvěru.

V adaptivní míře se tento způsob chování projevuje nezávislostí a sebedůvěrou, je jednou z nejúspěšnějších sociálních technik.

Maladaptivní forma je charakterizována studeným, sobeckým chováním s využíváním ostatních pro vlastní cíle. Sebedůvěra a nezávislost se mění v egocentrické odmítání ostatních, exhibicionismus a pyšné sebeprosazování.

Egocentrický jedinec, u něhož závislost a pocit inferiority vyvolává silnou úzkost, se snaží získat a udržet si sebeúctu tím, že demonstruje slabosti ostatních, pocitem nadřazenosti nad ostatními a prezentací své síly. Na rozdíl od adaptivní formy autokratického chování, které je charakterizováno potřebou láskyplného obdivu a poslušnosti, kompetitivní typ preferuje psychologickou vzdálenost mezi sebou a ostatními. Jeho chování vyvolává u ostatních závist a pocity nedůvěry či obdivu, případně vlastní inferiority. Chování BC vyvolává obvykle chování GH a IJ.

Dle výzkumů v KFH mají jedinci typu BC tendenci vědomě se identifikovat se svými rodiči i manželskými partnery a obvykle popisují své rodiče jako relativně agresivní a své manželské partnery jako relativně příjemné, vděčné a obdivující.

Leary (1957) neuvádí standardní psychiatrický ekvivalent pro typ BC, navrhuje "maniak" (?).

2.1.3. Agresivní osobnost

Sektorem DE na diagnostickém kontinuu je definována oblast kritické hostilní agresivity. Jedinci, kteří spadají do této kategorie, používají v interpersonálním styku jako prostředku adaptace studenou striktnost, punitivitu a negativní hostilní projevy.

Adaptivní forma má projevy, které mohou být často sociálně přijatelné. Jedinec může přistupovat k ostatním tvrdě, rázně a mít k nim převážně tresající postoj, který vyvolává pocit viny, jeho chování však musí být adekvátní k dané sociální situaci.

Jedinec, který konsistentně a za všech okolností přistupuje ke svému okolí tvrdě, necitelně, represivně, hrozivě a to bez ohledu na to, zda daná situace tento přístup ospravedlňuje, patří již do maladaptivní oblasti této kategorie. Chování tohoto typu je charakteristické pro psychopatické osobnosti u kterých aktivně agresivní chování je základním interpersonálním mechanismem. Empiricky odvozené tvrzení, že psychopat není schopen lásky, odpovídá diagnostickému kruhovému kontinuu.

Cílem tohoto interpersonálního mechanismu je vzbudit v ostatních pocit, že jedinec je nebezpečná osoba, a tak si zabezpečit emocionální stabilitu. Situace, jež vyžaduje kooperaci, laskavé vztahy a skromnost, v něm naopak vyvolává pocit úzkosti, v těchto vztazích se cítí bezbranný.

Kritické, agresivní chování vyvolává nedůvěru, strach a pocit viny u ostatních, DE iniciuje FGH.

Podle nálezu v KFH se psychopaté vědomě neidentifikují se svými rodiči ani manželskými partnery a konsistentně připisují ostatním neadekvátní míru hostility.

Leary (1957) uvádí jako standardní psychiatrický ekvivalent DE chování psychopatickou osobnost.

2.1.4. Podezřívavá osobnost

Jedinci produkující chování definované oktantem FG řeší své interpersonální problémy kritickým podezřívavým postojem ke svému sociálnímu okolí. Snaží se zachovat si emocionální stabilitu vytvořením psychologické vzdálenosti mezi sebou a ostatními.

Adaptivní formou je kritický přístup k obecně přijímaným konvencím a formám sociálních vztahů. Určitý stupeň kritičnosti a skepse má zdravý vliv na každou sociální skupinu, chrání též jedince před zklamáním a dává mu pocit volnosti, spojený obvykle s pocitem výlučnosti.

Podezíravé, intenzivně kritické chování spojené s hořkostí, zklamáním, odcizením a s odmítáním ostatních osob i konvenčních sociálních norem, poznamenané hostilitou a slabostí, vyúsťuje v patologickou formu přizpůsobení.

Zahořklé kritické a podezíravé chování obvykle vyvolává odmítavé a nadřazené chování u ostatních, FG provokuje BCD chování. Téměř s jistotou vyvolává negativní reakce u ostatních, ať je jejich převažující mechanismus interpersonálního styku jakýkoliv. Ačkoli se tito jedinci straní ostatních, jejich vědomý ideál je touha po blízkých něžných vztazích. Jsou tedy obvykle frustrováni, depresivní a silně nespokojeni se svou interpersonální situací.

Dle výzkumů v KFH se jedinci tohoto typu neidentifikují ani s rodiči ani se svými manželskými partnery. Ve srovnání s ostatními diagnostickými kategoriemi se mezi nimi vyskytuje nejvíce jedinců mimo manželský svazek. Podobně jako psychopatické osobnosti mají tendenci přisuzovat ostatním neadekvátně vysokou míru hostility.

Leary (1957) zařazuje tento typ mezi schizoidní.

2.1.5. Ponížená osobnost

Základním společným mechanismem interpersonálního chování, zařazeného do sektoru HI, je skromnost, slabost až sebeponížení.

Adaptivní forma se projevuje manifestovou skromností, plachostí, nepředstíranou citovou rezervovaností a schopností se podřídít.

V maladaptivním extrému nabývá podoby pasivní poníženosti, spojené se slabostí, hypersubmisivní a manifestovanou inferioritou. Těchto technik užívá jedinec kompulsivně bez ohledu na charakter dané sociální situace.

V obou případech slouží však tento mechanismus, t.j. prezentace sebe jako plaché, skromné, slabé, neškodné a inferiorní osoby, k vytvoření pocitu bezpečí. Skromné až ponížené chování provokuje obvykle punitivní, arogantně nadřazené reakce, HI iniciuje BC a DE u ostatních. Určitou výjimku tvoří populace, jež spadá do levého horního kvadrantu diagnostického kontinua. Jedinci s interpersonálními mechanismy HI pociťují nejmenší úzkost, když jim situace umožňuje manifestaci skromnosti a slabosti. Tíhnou tedy k jedincům, jejichž chování je poznamenáno agresivitou a sebeprosazováním. Skromný až ponížený, pocity viny trpící jedinec se obsedantně zabývá otázkou, co je správné a co špatné, a srovnává sebe se svými striktními ideálními představami. Ideál jedinců tohoto typu bývá obvykle umístěn v protějším sektoru kruhu.

Chování těchto jedinců bývá tiché, loajální a přitom nesociální. V mírné formě bývá posuzováno jako skromná rezervovanost, v intenzivní jako úplné podřícení se.